

Ett förbud mot könsdifferentierade försäkringspremier - Jämställdhet till vilket pris?

Under inledningen av 2000-talet inrättade gemenskapen ett handlingsprogram avseende strategi för att uppnå jämställdhet mellan män och kvinnor.¹ Målsättningen med handlingsprogrammet var att uppnå jämställdhet inom samtliga gemenskapens politiska områden, inte bara i arbetslivet som fallet vid den tidpunkten var. Direktiv 2004/113/EG, vilket trädde ikraft den 21 december 2007, är ett resultat av detta handlingsprogram och kan ses som en ansats att täcka in, om inte alla så i alla fall en väldigt stor del av, övriga situationer i vilka man som enskild riskerar att bli utsatt för könsdiskriminering. Som ett tydligt tecken på detta kan ses att direktivets artikel 2.4² uttryckligen undantar frågor som rör arbetslivet, som är reglerat och uppdaterat sedan tidigare.³

Syftet med direktivet är att fastställa en ram för bekämpning av könsdiskriminering när det gäller tillgång till och tillhandahållande av varor och tjänster.⁴ Vid tidpunkten för ikraftträdandet fanns i direktivet ett undantag, i artikel 5.2, som utan begränsning i tiden gav medlemsstaterna en möjlighet att tillåta försäkringsbolagen att använda sig av kön som faktor vid riskbedömningen. Sverige valde, liksom de flesta andra medlemsstater, att tillämpa undantaget. Sedermera kom undantaget genom domen i mål C-236/09, Test-Achats⁵, att ogiltigförklaras i EU-domstolen. Sedan 21 december 2012 tillåts således inom EU inte differentiering av enskildas försäkringspremier och -ersättningar utifrån faktorn kön. I svensk lag återfinns förbudet i 2 kap. 12a § 2 st. DiskrL.

Marknadseffekter

Jämviktspris på en fri marknad uppstår då utbudet är lika stort som efterfrågan, det vill säga det pris till vilket den totala viljan att sälja är lika stor som den totala viljan att köpa. I detta läge kan marknaden sägas vara i balans. Rubbas utbudet eller efterfrågan kommer detta följaktligen få konsekvenser på marknadspriset. Detta kan exempelvis ske genom marknadspolitiska åtgärder eller som i vårt fall, nya rättsliga normer.

---

¹ Rådets beslut, EGT L17, 19.1.2001, s. 22.

² Se även skäl 8-10, 15 i samma direktiv.

³ Direktiv 76/207/EEG, ändrat genom direktiv 2002/73/EG.

⁴ Direktiv 2004/113/EG, art. 1.

⁵ Association belge des Consommateurs Test-Achats ASBL, belgisk konsumentorganisation.

Ingripandet med ett förbud mot könsdifferentiering kommer troligen i viss mån leda till ett moturval. Detta beror på att riskbilden i vissa försäkringstyper ser olika ut för män och kvinnor och därför kan sägas motsvara två separata produkter. Motorförsäkringsmarknaden för kvinnor ser med andra ord annorlunda ut än den för män, med olika marknadsjämvikter som följd.

Det som händer när man inför det nya förbudet är att dessa två "olika produkter" sammanfogas till en och en ny marknad skapas. Effekten blir att det nya jämviktspriset kommer hamna någonstans mellan de två ursprungliga priserna, i förhållande mellan antalet kvinnliga respektive manliga försäkringstagare. Beroende på grad av riskaversion och hur vital försäkringstypen i fråga anses vara kommer ett antal, av det av förhöjda premier drabbade könet, att avstå att teckna försäkringen.

Resultatet av detta blir att andelen försäkringstagare av det kön som utgör den högre risken ökar, varpå priset stiger ytterligare och att ännu fler med låg risk avstår från försäkringen. Något som kan liknas vid en ond cirkel tar vid, som om den fulländas kommer innebära att enbart könet med hög risk har ett försäkringsskydd, med en premie som ligger på samma nivå som de hade i ursprungsläget innan könsdifferentieringsförbudet.

Troligen kommer det dock aldrig gå så långt, men det mesta pekar alltså på att när förbudet väl hunnit få effekt på marknaden kommer resultatet bli att färre försäkringar tecknas. Färre tecknade försäkringar, men med en bibehållen genomsnittlig premie sett över alla försäkringstyper, innebär också att försäkringsbolagens omsättning och därmed marginaler minskar, varför konkurrens-situationen på marknaden i sin helhet försämras. Såväl försäkringstagarna som försäkringsgivarna drabbas, med andra ord.

Ett liknande moturvalsförlopp kommer sannolikt äga rum även i övriga medlemsstater i EU. Även om utformningen av de nationella regelverken varierar, skall de vara utformade så att de syftar till att uppnå målet med direktiv 2004/113/EG: könsneutrala försäkringspremier och -ersättningar. Inom ramarna för detta står det medlemsstaterna fritt att formulera sina lagar. Med anledning av att EU utgör en gemensam marknad finns skäl att inte i onödan överskrida den minimumlagstiftning som direktivet kräver, eftersom

detta medför en risk att konkurrensen på marknaden inom EU snedvrids.

Ett av de främsta syftena med unionsrättslig normgivning är just att harmonisera de nationella lagarna för att undvika sådana oönskade effekter. Som ett exempel på detta kan nämnas den så kallade Delaware-effekten i USA. Staten Delaware har väldigt förmånliga bolagsrättsliga regler, varför mer än hälften av landets publika aktiebolag är bokförda där.⁶ En öppen marknad öppnar alltså upp för en auktionsliknande juridisk "budgivning" mellan medlemsstaterna i syfte att attrahera bolag att etablera sig där. Obalans mellan regelverken bjuder onekligen in till detta, med skillnaden att i vårt fall är det inte de bolagsrättsliga reglerna som det kan tävlas med, utan möjligheterna till att erbjuda kunder förmånliga försäkringsavtal. Ju högre grad av harmonisering, desto mindre är risken. Det är med just detta i bakhuvudet man har att tjäna på att agera uniformt med övriga medlemsstater, även om det skulle råda enighet om att ens nationella lagstiftning är bättre anpassad.

Juridisk hållbarhet

I mina ögon är direktivet även efter domen dåligt underbyggt. Innehållet och de eventuella effekterna av det i sig är förvisso i enlighet med de unionsrättsliga principerna i övrigt, men EU:s inkonsekvens vad gäller normgivning mot diskriminering har all anledning att ifrågasättas.

Blickar man bakåt i tiden framgår tydligt att EU på ett märkligt sätt delat upp diskrimineringsgrunderna och de olika områdena i olika direktiv och med flera års mellanrum. Ännu idag varierar förbuden mot diskriminering för de olika diskrimineringsgrunderna i omfattning, vilket antyder att man värderar skyddet mot dem olika högt.

Inom arbetslivet finns nu ett skydd mot diskriminering avseende alla grunder, om än fördelat på olika direktiv. Allt tyder också på att EU är på gång att införa ett lika omfattande skydd avseende varor och tjänster. Sedan tidigare finns i detta sammanhang förutom ett direktiv med förbud mot könsdiskriminering⁷ även ett direktiv mot diskriminering på grund av ras och etniskt ursprung.⁸ Under behandling är för närvarande ett förslag till direktiv som skall omfatta de övriga diskrimineringsgrunderna: religion eller övertygelse,

---

⁶ Delaware division of corporations, <http://corp.delaware.gov/>

⁷ Direktiv 2004/113/EG.

⁸ Direktiv 2000/43/EG.

funktionshinder, ålder eller sexuell läggning.⁹ Likt i direktiv 2004/113/EG innan Test-Achats-domen finns i detta förslag ett undantag avseende försäkringstjänster. Enligt detta skall proportionell särbehandling på grund av ålder och funktionshinder inte ses som diskriminering om det görs på grundval av relevanta försäkringstekniska principer, statistiska uppgifter och medicinsk kunskap. Detta har motiverats med att ett sådant förbud skulle gå ut över försäkringstagarkollektivet med högre kostnader och sämre försäkringsskydd för konsumenterna som följd. Man menar att "Om försäkringsbolaget inte får beakta ålder och funktionshinder överhuvudtaget skulle merkostnader drabba resten av försäkringstagarna, vilket skulle leda till högre kostnader överlag och ett sämre försäkringsskydd för konsumenterna"¹⁰.

Resonemanget framstår som märkligt då generaladvokaten i målet Test-Achats tydligt poängterat att hon inte tror att den aggregerade premienivån kommer höjas med anledning av förbudet mot könsdifferentiering. Dessutom betonas särskilt att ekonomiska överväganden aldrig får ske på bekostnad av jämställdhet, att budgethänsyn inte i sig får utgöra ett mål för socialpolitiken. Dessa två uttalanden torde vara analogt tillämpliga på övriga diskrimineringsgrunder.

Med utfallet av Test-Achats-domen i färskt minne känns det, mot bakgrund av det ovan anförda, ologiskt och inkonsekvent att införa en nära inpå identisk undantagsregel avseende ålder och funktionshinder. Åldersdiskrimineringen kan förvisso motiveras med att det är en faktor som är föränderlig, och eventuella missgynnande avtalsvillkor kommer vara lika för alla sett över en hel livstid. Funktionshinder kan däremot, likt kön och hudfärg, vara en bestående egenskap och drabbar inte alla på det sätt åldern gör. Ändå har man valt att undanta det från diskrimineringsförbudet. Det är inte alls orimligt att tro att även detta undantag, om det fastslås, i framtiden kan komma att bli föremål för en domstolsprövning.

Förr eller senare kommer punkten nås där man måste göra ett ställningstagande var man ska dra gränsen för vad som anses okej att använda sig av vid beräkandet av försäkringspremier. Att rent generellt ange oföränderlighet som kännetecknen för en faktor som ej accepteras kommer inte vara hållbart i längden. Beroende på bland

---

⁹ Europeiska kommissionens förslag till direktiv, KOM(2008) 426, samt Europaparlamentets lagstiftningsresolution, EUT 2010/C 137 E/22.

¹⁰ Europeiska kommissionens förslag till direktiv, KOM(2008) 426, s. 8.

annat en medlemsstats nivå av ekonomisk och social välfärd kan vissa saker, som ter sig självklara i en annan medlemsstat, i princip vara oföränderliga för vissa utsatta. I länder som till exempel inte erbjuder fri vidareutbildning eller fri sjukvård finns medborgare som utan tvivel befinner sig i en sådan socioekonomisk situation som omöjliggör förändring. Bör man få diskriminera på grund av fattigdom?

Även direktivets effektivitet kan ifrågasättas. Det är framför allt hanterandet av begreppet "nya avtal" som gör att det kan komma att ta väldigt lång tid innan förbudet mot könsdifferentiering ger resultat. I Sverige förnyas de flesta försäkringsavtal automatiskt vid sin utgångstid, något som enligt svensk rätt tidigare betraktats som att ett nytt avtal har ingåtts mellan försäkringsgivare och försäkringstagare. Enligt Europeiska kommissionens riktlinjer skall dock en sådan förnyelse inte innebära att ett nytt avtal har ingåtts - i stället skall det befintliga anses ha förlängts.

Även vissa utökningar, inskränkningar eller villkorsändringar kan ske utan att det innebär att ett nytt avtal har ingåtts. I praktiken innebär det att till exempel en kvinna som innehade dödsfallsförsäkring innan 21 december 2012, kommer kunna klara sig undan den premiehöjning könsdifferentieringsförbudet annars skulle innebära, hela livet ut om hon låter den förnyas år efter år.

Den ineffektivitet detta innebär kan å andra sidan också vändas till något gott, eftersom den innebär att övergången till könsneutrala försäkringspremier kommer ske mjukare. Marknaden kommer således hinna anpassa sig på ett stabilare sätt än annars. Återvänder man till syftet med direktiv 2004/113/EG avseende försäkrings-tjänster, nämligen könsneutrala premier, är det dock svårt att tro att en sådan livslång övergångsprocess är det avsedda. Det svenska synsättet vore därför i stället att föredra, men i enlighet med ovan anført om betydelsen av harmonisering inom EU valde den svenske lagstiftaren alltså att gå på Europeiska kommissionens tolkningsriktlinjer.¹¹

Jämställdhetsperspektivet

Det finns huvudsakligen två sätt att definiera jämställdhet. Enligt det ena sättet är tillfredsställande jämställdhet uppnådd när män och kvinnor har lika möjligheter i samhället, medan andra menar att så

---

¹¹ Prop. 2011/12:122, s. 31.

inte är fallet förrän lika resultat är uppnått. Med lika möjligheter menas att män och kvinnor har samma teoretiska chans att uppnå något: att de ges samma verktyg. Lika resultat däremot förutsätter att aktiva åtgärder, så som könskvotering, vidtas i syfte att uppnå faktisk jämställdhet även i praktiken.

Definitionsproblematiken är i högsta grad relevant vid beräkandet av försäkringspremier. Innebär lika resultat här att män och kvinnor skall betala identiska premier, eller att man skall betala för den risk man antas tillföra försäkringskollektivet? Givet de statistiskt bevisade skillnaderna mellan män och kvinnor idag, är ett könsdifferentieringsförbud närmast att likna vid något som kan beskrivas som omvänd diskriminering. Såväl kvinnor som män kommer i olika sammanhang behöva betala för en risk de själva inte står för.

Mot detta synsätt kan anföras att de faktiska skillnaderna i premiens storlek är ett resultat av sociala strukturer och ett än idag mansdominerat samhälle. Oavsett om man anser att det är arv eller miljö som är den främsta bakomliggande orsaken till skillnaderna måste man ställa sig frågan:

Ska jämställdhetsarbete bedrivas genom försäkringsbranschen, eller ska försäkringarna snarare beskriva hur jämställdheten i en given tidpunkt ser ut?

Jag är av åsikten att försäkringar bäst utformas enligt det senare. Jämställdhet uppnås i mina ögon inte genom att man omfördelar tillgångar i hundrakronorsklassen. Den knappt kännbara förbättringen av jämställdheten detta skulle innebära väger inte över de allvarliga konsekvenser en eventuell kraftig moturvaleffekt skulle innebära för samhället. Jag anser därför att man i stället gör bättre i att lägga den kraften och resurserna på andra områden – till exempel genom förbättrade möjligheter för kvinnor i näringslivet, omfördelning av resurser till kvinnodominerade yrken och intressen, för att nämna några.

Genom att på dessa områden sträva efter lika resultat, kommer sannolikt detta avspeglas i försäkringsstatistiken och på så sätt över tiden jämna ut de skillnader som idag föreligger. Utjämningen kommer inte ske över en natt, men det kommer den heller inte göra genom att tillämpa könsneutrala försäkringspremier.

Avslutande reflektioner

Det finns onekligen en viss gränsdragningsproblematik vad gäller

omfattningen av 2 kap. 12a § 2 st. DiskrL. Första meningen framstår som självklar, men vad gäller "undantaget från undantaget" i andra meningen finns definitivt utrymme för tolkning. En persons könstillhörighet får påverka bedömningen av andra faktorer vid beräkandet av (liv- och sjuk-) försäkringspremier. Jag har personligen svårt att tro att det finns dokumentation över sjukdomar i släktled mer än tre generationer bakåt i tiden. Försäkringsbolagen kan därför här tänkas få en möjlighet att, utifrån kraftigt begränsat statistiskt underlag, slentrianmässigt hävda att till exempel bröstcancer är något som går i en kvinnas släkt och mot bakgrund av just detta ge henne en högre premie än om hon varit man.

Godtyckligheten ökar och undantagsmöjligheten urvattnar till viss del syftet med förbudet. Generaladvokat Kokott jämför i sitt förslag till avgörande i mål C-236/09 situationen med hur olämpligt det vore att utifrån risken att drabbas av hudcancer ge personer med olika hudfärg olika premier. Samma typ av problem kan tänkas uppstå när man skall avgöra huruvida en riskfaktor en försäkringsgivare använt sig av utgör indirekt diskriminering, eller bara är korrelerad till det ena könet.

Syftet med förbudet mot könsdifferentiering är gott, men baserat på det inkonsekventa regelverket på området i övrigt anser jag att den nuvarande utformningen är svår att rättfärdiga.

Anders Tarandi